

EGYMÁS ELLEN.

A «Napkelet» elbeszélés-pályázatán díjat nyert elbeszélés.

KÉT LEÁNY ült egymással szemközt az ablak mellett. Ősz volt, a szűk szoba megfogyatkozott világosságában bizonytalanná mosódtak a tárgyak színei, az utca lármája idegesítően vágott bele fojtott beszédjükbe s a kinn ide-oda suhanó alakok képe nyugtalanító árnyékokban kenődött arcukra.

— Min vesztetek össze tulajdonképpen? — kérdezte az egyik.

— Min? — A másik leány megrázta a fejét s agyán átszaladt a kérdés, mint valami tétován cikázó fájdalom, mely ide-oda ütődött, feleletet keresve. — Mit tudom én? Hát fontos ez? Értsd meg, szörnyű az egész, ha most el nem rohanok hazulról, talán valami borzasztót tettem volna. Talán megöltem volna magam, vagy...

— Az Istenért...

— Eh! Nem tehetek róla, néha már azon a ponton állok, hogy magam sem tudom, ki az, aki belőlem kiabál, ágál és oly gyűlöletes, indulatos, rút módon megszégyenít... Nézd, nem komédiázom, tisztában vagyok mindennel. Egészséges vagyok, rendes állásom van, nem kellene kétségbeesnem! Örülhetnék az életnek — de, hogy örüljek, mikor arra kell gondolnom, hogy este hazamegyek: haza... Mintha a pokol várna ott, első emelet húsz alatt, a büntetés el nem követett bűneimért. Ott egyszerre megszűnik minden, nem esik jól az étel, nem ízlik az olvasás, csak ledobni magamról a ruhát s be az ágyba. Soha azzal az érzéssel nem térhetek haza, hogy valami jó vár rám, öröm, szép meglepetés... Hát érdemes így élni?

Mint százezer átgondolt mondóka, folyékonyan ömlött ajkáról a szó, szeme idegesen rebbent jobbra-balra s torkában súlyosan lüktetett a vér. Szó, csak szó, mind kevés s nem beszélheti ki vele az életét. A másik leány félrefordított tekintettel hallgatta.

— Nem tudom, én is így vagyok anyámmal — mormolta, hogy kissé lecsillapítsa társnőjét. — Örülök, ha nem kell odamennem. Én nem lakhatom náluk, kicsi az Ilona lakása, alig van benne mamának helye; de miután kiváltam közülök, most csupa rosszalás még a nézésük is. Úgy fogadnak mindig, mint valami gyanús személyt. Mama folyton faggat, hogy hová járok, mit csinálok, leánynak nem illik egyedül jönni-menni, megszólják az ismerősök érte! Fogadok-e vendégeket? Jaj, mit fognak mondani, hogy albérletben lakom? Úristen, az

ember alig tudja fenntartani magát s ők ráérnek effélékkel bibelődni. De hagyj el Emma, így van ez mindenütt, nem változtathatunk rajta.

Emma felemelte kezét, aztán, mintha hirtelen mást gondolt volna, leejtette megint csüggedten.

— Te, az ember úgy vágyik jó lenni — mondta keservesen. — Szívesen belátom, ha hibás vagyok, jóváteszem s levezeklem a bűnömet készséggel. De vele szemben nem tudom magamat okolni, minden dühömet és vadságomat csak ő váltja ki belőlem. Ha akármiről esik szó odahaza, a legszerényebb véleményemet is megbotránkozó ellenkezéssel fogadja. Mondd, úgy-e nem vagyok ostoba? Még eddig mindenütt okos embernek tartottak. De állíthatom a leglogikusabb, legészszerűbb dolgot, még be se fejeztem, még át se gondolta s már ellenem támad az anyai vélemény. Nekem nem lehet igazam, ha valahonnan bántódás ér, csak én lehetek a hibás. Miért? Gyanús vagyok neki, nem ismeri fel bennem önmagát, tehát mindenre képesnek tart. Néha úgy bámulja a kezemet, arcomat, mintha . . . Eh!

— Igen — sóhajtott a másik — igaz, igaz. Pontosan így vagyok én is. De mamuska jó, szeret engem, jót akar. Hogy aztán a jót ő hogy gondolja . . .

Emma nem figyelt a közbeszólásra. Arca rángatódzott s kezében zsebkendőjét gyömöszölte gépiesen.

— Most már nem is nagyon vitatkozunk, annak vége. Ma ez az eset kivétel volt. Nem beszél hozzám heteken keresztül! Néma csend és kénköszag. Jövök, megyek, köszönünk, pont. Látom, hogy beteg, de nem szól. Hiszen azelőtt agyongyötört a folytonos panaszával, de az mégis jobb volt. Zord megvetés ül az arcán, úgy viselkedik, mint a bárány a farkasketreben. Persze, én vagyok a farkas, akinek ő ki van szolgáltatva: ugyanis ő szólt bele minden dologba s én hagytam, hogy éljen s vélekedjék tetszése szerint. Nem költözhettek el, rá vagyok utalva, a fizetésem nem elég arra, hogy fenntartsam magam belőle — de talán akkor se mennék el, ha lehetne . . . Össze vagyunk nőve, ketten egymás ellen! Ha valami baj éri, mégiscsak itt vagyok, itt kell lennem, de rámeleg az életem . . . Senki se jöhet hozzám, az ő jelenlétében, mintha megbénulnék, beszélni se tudok, a nevetés ráfagy a torkomra. Te voltál nálam, láttad. Mint valami baljóslatú bálvány, ül némán a szegletben s lesi a mozdulatomat. Gyanakszik. Minden barátom gyanús neki, hátha éppen az illető az én «ferde lényemnek» a kulcsa? Bírál és elítél, ha egy könnyedebb mozdulatot teszek; ha megkínálom a vendéget, figyeli a csészét a kezemben, a szemem járását, a hajam rebbenését s érzem, hogy «megván a véleménye». Hát ezerszer inkább bolyongok az utcán napestig, mint a hontalan. Ismerőstől ismerőshöz futok, míg tízóraféle végre hazamerészkedem. Az ellen-ségemnek sem kívánom ezt az életet. Bár meghalnék, vagy . . .

— Vagy?

— Bár ő halna meg, néha már azt kívánom — mormolta tétován. Szíve megdobbant, de száját összeszorította keményen.

— Emma! Hogy mondhatasz ilyent, megver az Isten — rémüldözött a másik.

— Mindig féltettem, aggódtam érte, ha beteg volt — tördelte Emma. — Most már odajutottam, hogy azt kívánom . . . Nem sajnálnám egy csöppet sem, mert rossz, gonosz! Rámnehezedik, megfojt, elfeketíti előttem a napot. Ott kinn szabad az élet, dolgoznak az emberek, három nemzedék fütyül már arra a megcsontosodott világra, amelyet ő képvisel, én meg néha csodálkozva ébredek, hogy mi lel, hisz már kezdem elhinni magam is, hogy ostoba semmirekellő vagyok, csak azért, mert . . . Igazán jobb lenne, ha már vége szakadna mindennek.

Vége szakadna, ez a szó megállt a lelkében s nem akart elmúlni. A másik leány még azt mondta újra: Istenem: s ez is a fülében bongott, pedig nem érezte semmi értelmét. Kinn egyre sűrűbbé szövődött a homály, hideg levegő legyezte felhevült testét a nyitott ablakon keresztül. Vége búcsút vett barátnőjétől s hazafelé bandukolt.

A Margit-hídtől indult el, a Lánchídnál érte el tetőpontját elkeseredése s az Erzsébet-híd tájékán kissé lecsillapodott. Fásult fáradtság lepte meg, amiből azonban különös szorongás bukkant elő. Kényelmetlen, nehéz érzés bántotta, volt benne szégyenkezés is, fájdalom is. Mit is mondott az előbb Dórának? Eh, igen, hát akármi is volt, olyan nagy szörnyőség-e vajjon? — Haragvó ember szava nem hallatszik az égbe — vont a vállát — a sorsot úgyse befolyásolja az, amit ő mond, viszont igaza is van, elég volt már ebből a vergődésből. Sohase szokott anyjára panaszkodni, ma is csak úgy kitört belőle; Dóra megérti, régi barátok már, ismerik egymás bajait. Eleget éltek át együtt: csalódások, szomorú próbálkozások, kínos titkok — az élet vizsgáján átmentek mind a ketten, csak otthon tartották még őket örök kiskorúság hazúg kordájában. . .

— Többet tudunk az életről, mint azok a régimódi asszonyok hatvanéves korukban — hánytorgott egyre — s mégis ők szabnák meg a módunkat! Micsoda komédia . . . Több az eszünk, a műveltségünk, az ízlésünk és . . . Eh! Persze nem számítunk, nincs hiteles erkölcsi ítéletünk, nézeteink nem lehetnek jogerősek: leányok vagyunk, bizonytalan, szemmeltartandó teremtések. Mért nem mentem férjhez, amikor kértek, ahhoz az Erdőshöz, akit utáltam. Akkor ma derék, tiszteletreméltó asszony lennék, egyszerre minden szavam megfellebbezhetetlen bölcseség volna s kedvemre gyötörhetném idővel a saját nőnemű gyermekemet. . .

Mikor aztán az utcájuk szegletéhez ért, újabb szorongás fogta el. Ezt az érzést már ismerte, így volt mindig, mikor hazafelé közeledett: mintha egyszerre kialudtak volna a lámpák, a levegő nehéz lett, fojtogató halsejtelem ült a szívére. Néhány perc mulva otthon lesz, belép

a szobájába . . . Szép, fényes csillár ég az asztala felett, mégis fáradtan csukódik le tőle a szeme. Bágyadt lesz, kedveszegett: ködös nyugtalanság bántja, tesz-vesz, kinéz az ablakon, rendezgeti a szekrényét, de minden hiába. Mintha minden bútorból gonosz szándékok leskelődnének rá s a szegletekből a viszálykodás szelleme mereszti hideg tekintetét . . .

Hát jó, hiszen mindez már megszokott nyűg s nem jelent semmi különöset. A jóérzés, az élet meleg örömvárása kinnmarad, az ember felcammog a lépcsőn s belép a mindennapos rabságba.

Két szobájuk volt: egyikben anyja lakott, a másikban ő maga s éjtszakára az összekötő ajtót nyitvahagyták, szellőzés okából, meg mert az öregasszony félt egyedül aludni. És rendben volt most is minden, csak talán az Emma felcsigázott képzelődése súgta neki, hogy valami mégis másképpen van; de mi? Meglepődött, hogy anyja szobája már sötét, nem szokott még ilyenkor aludni, lámpája még ég máskor s olvas az ágyban. Ám hiszen ebben sincs semmi csodálatos; viszont ha már alszik, mikor ő hazatér olyankor nagy forgolódással és sóhajtozással szokta jelezni, hogy háborgatják s hogy jól nevelt leánynak ilyenkor már rég itthon kellene lennie. Most egy mozdulat se hallatszott.

Emma fülelt egy ideig, aztán körülnézett. Vacsorája ott várta az asztalán, gondosan előkészítve: kevés hideg étel, gyümölcs s még valami édes sütemény. Anyja, úgylátszik, vendéget látott ma, valamelyik öregasszony rokonát s ilyenkor a leányának is jutott az uzsonna maradékaiból. Bizonyos, hogy minden falatot megfelezt vele, pontosan . . . Továbbá: az ablak is be volt zárva, ahogy éjtszakára szokták, az egyik lefüggönyözve, az ágyánál s a másik csak félig nyitva, mivel már hűvösesek az esték. Hát mi baj lehet vajjon?

* — Baj, baj — gondolta keserűen — a jó ég tudja, miféle rossz sejtések gyötörhetik az embert ebben egészségtelen-lelkű környezetben. Állandóan résen kell lenni, felkészülve ismeretlen gonoszra! Minden erejével azon volt, hogy másra gondoljon; ruháit rendezgette s új őszi kalapját próbálgatta a tükör előtt, aztán levetkőzött s nagy figyelemmel masszírozta az arcát. Végül elkészült s lefeküdt. Miután a lámpát eloltotta, mégegyszer felült ágyában s minden érzékét megfeszítve, hallgatózott. Semmi. Az utca lármapja különben is elfojtotta volna a lélekzés könnyű nesztét.

— Aludjunk — gondolta. De mint a bánya mélységéből feltörő gyilkos gáz, egyre inkább elhatalmasodott rajta valami névtelen félelem. Semmi lehetetlenség sincs abban, hogy . . . anyja ott a másik szobában, a mai veszekedés izgalmi következtében, esetleg . . . Mért nem mozdul? Oly nyugtalan az álma rendszerint, sokat forgolódik s mélyen szuszog.

Szinte kikelt önmagából, hogy a másik szoba rejtélyébe hatolva, valami jelt szerezzen, ami megnyugtassa. Mi volt ez? A lelkiismeret

bánt talán? — kérdezte vonakodva. Ó, nem volt babonás lélek s a bűn fogalmán rég túlvetődött: áldozatnak érezte magát. Az élet zagyvaságában az ember olyan, amilyen lehet, megszenvedett ő magában ezerszer minden rossz szóért, amit a szája kimondott. A saját magáért való aggodalmaskodáson túl, valami más fajta félelem volt ez, ami most ilyen nyugtalanná hajszolta. Az idő telt, az óra haladt, Emma a végtelenség sötétségébe süllyedve, szinte eggyé vált anyjával, aki felette, vagy alatta, vagy mellette, térből kiszakítva, megfoghatatlan közel, vagy távol, íme, rettenetes jelentőségűvé lett.

Látta maga előtt, amint fekszik szokása szerint az ágyon, nyakáig felhúzott takarója akkurátusan símul testére s minden egyes tűrődését szigorú elv rendtartó pontossága határozza meg; keskeny ajkát szorosra csukja s halvány szemhéjai úgy záródnak arcára, mintha nem is az álom kényszere okozná, hanem saját keserű akarata, hogy eltávolítsa magától a világ képeit, melyekre nem kíváncsi többé... És most az arc némasága még mélyebb, merevsége még riasztóbb lehet... Emma szíve összeszorult ettől a látomástól. Különös fájdalom sajgott át rajta.

Bizony, így éjtszakánkint, mikor lehámlik a dolgokról a nappal színe, néha megfordul benne anyjával való szörnyű összetartozásának másik értelme. Mintha ruha nélkül, elernyedő éjtszakai tartásban, a csend sűrűjében megmozdult volna testében egy rejtett, eltemetett igazság s dobogni kezdett halkán, békítően. Valami ősi, nyers szó, amely talán abból a sejtelemből fakadt, hogy közel van hozzánk a halál minden ilyen éji órán, a legerősebbhez is és segíteni kellene egymáson, amíg lehet. Aztán reggelre nekifeszültek megint az idegek, szem, száj, fül mohón követelte a magáét s ami néhány órával azelőtt még szent fogadkozás volt, szétsemmisült az újrakezdő fenekedésben.

Fényfoltok villantak a homályban, ágya körül a nyitott ablakon beszűrődő utcai lámpavilág felemás árnyékai himbálóztak. Egész testében verejtékezett. Izgett-mozgott, szándékosan zajjal forgolódott, hátha felriad anyja odaát. Köhécselt, az orrát fujta, de egy nesz sem válaszolt. Felült ágyában s a sötétbe bámult. Egyik percben már azt gondolta: most már biztos, hogy vége. Gyenge öregasszony, hogy félt a haláltól! Hányszor panaszolta, hogy mindig egyedül van s egyszer majd úgy éri a végső ütés, hogy senkise lesz mellette. Nagy gonddal készülődött a temetésére, részletesen meghagyta, hogy milyen ruhába öltöztessék, egy pár új cipőt, meg harisnyát tett félre erre az alkalomra s biztosítást kötött a költségekre. Mindez persze csak öreg gyermekes hókusz-pókusz; a lényeg az, hogy elmúlik, elföldelik s egy élet véget ér — egy élet, amely... Óh!

Ágyában lázasán kavargtak a gondolatok, kétség és félelem közt vergődött. Lám, amióta elrohant ma hazulról, a rút csetepaté undorától telítve, melyben mindketten elvesztették maguk alól a talajt, ő azóta szüntelenül hánytorgatta magában az engesztelhetet-

lenség sarát, bekente vele anyját Dóra előtt is — az meg itthon talán csendesen sírt, aztán kikészítette számára a vacsorát, szépen megfelezte féltve kuporgatott kis süteményét s mielőtt lefeküdt, még elrendezte éjjelre a szobáját . . . Mert a harag csak harag, de azért nem vont meg tőle soha semmi gondoskodást : hát ez a különbség köztük, ez.

Majdnem sírvafakadt. Amit ma Dórának mondott, színigazság az utolsó szóig. Minden jószándéka hiábavaló volt azzal a konok csalhatatlansággal szemben, amellyel anyja magához akarta formálni az ő életét! Egy szentet is megvadított volna. De mégis . . . Jaj, mégis, valahogy másképp van ez a dolog, csak ő nem jött még rá a nyitjára. Milyen borzasztó lenne, ha egyszer megértené, amikor már késő.

— Istenem — fohászzkodott némán s most már értelme volt ennek a szónak, nagy félelem volt benne és nagy keservesség. Néha, mikor egy-egy pillanattal elalvás előtt szédülés fogta el, szokott ilyen rémülten felülni ágyában s kapkodva szétnézni s könnyörögve sutogni a nevét Annak, akire máskor alig gondolt. Ilyenkor megingott körülötte a világ s valami felrémlt a dolgok mélyén, aminek nem használ a nappali fényesség, a sötétség az éltető eleme.

A másik percben visszahanyatlott párnájára. Eh, ostoba idegesség az egész, hisz mindjárt eszét veszti; micsoda buta képzelődés, anyja mélyen alszik s semmi baja sincs. Mindent rögtön tisztázná, ha egyszerűen átszólna hozzá. Az ám, de éppen ezt az egyet nem teheti — mit mondana aztán neki, ha mégis válaszolna, mért ébresztette fel? Csak nem vallhatja be, hogy aggódott érte . . .

Legjobb lenne felkelni s valami ürüggyel kimenni az előszobába. Az ajtónyitásra már okvetlenül fel kell ébrednie ! De erre a gondolatra remegő hidegség lepte el. Igaz . . . de hátha arra se felelne . . . ? Ha arra se mozdulna, akkor . . . szörnyűség, már nem bírja tovább.

Becsukja az ablakot? Nem sokat ér, ott kinn már elcsendesedett az ucca, alig néha robog át villamos, vagy egy-egy autó, másképp semmi zaj. Hány óra lehet? Istenem, adj erőt reggelig ! Talán a halál fekszik odaát s ő annak virraszt.

Most egyszerre az jutott eszébe, hogy anyja talán nincs is az ágyban, talán összeesett vetkőzés közben s a földön hever, elhagyottan. Ez egyszerre minden előbbi elképzelését felforgatta s újabb rémületbe kergette.

Talán összeverte az arcát, vérzik, beütötte a koponyáját . . . Irtóztató helyzetek jutottak eszébe, ahogyan a panoptikumban látott egyszer meggyilkoltat feküdni, fálnak támasztva, mellére csuklott fejfel . . . S a félelem borzongásából hirtelen más, régi képek elevenültek eléje : báliruhás, szép fiatalasszonyra emlékezett, a belépője hattyúprémmel volt tele s nyakán briliáns-nyakék ragyogott . . . Az is az anyja volt, bársonyos-szemű, meleg mosolygású nő ; különös, milyen bizalommal volt még akkor tele a tekintete s milyen lágy és

kedves volt mindenhez, még az ajtó kilincséhez is, amelyet megfogott . . . Mitől keményedett úgy meg, mitől vált olyan érdessé és örökké gyanakvóvá? Pedig élt ő is egyszer, sőt szebben, boldogabban, mint a lánya. Férje, gyermekei voltak, elvégezte kötelességét, barátai voltak, akik szerették, megértette a világot s az is őt. Hát elmúlt, mint ahogy eltűntek nyakáról a briliánsok is, a későbbi szegénység sivár követelődésére. És most ott fekszik, nyomorultan, eldobva, kifacsarva. Már senkinek sincs szüksége rá s a lánya ott a másik szobában meg se mozdul, hogy segítségére siessen . . .

— Uram, csak most irgalmazz — nyögte Emma — minden másképen lesz, csak most az egyszer . . . Te tudod, hogy amit mondtam, nem úgy gondoltam; én is ember vagyok, megkínlódom egyszer minden rossz szóért, amit a szám kiejt — ismételte újra és újra ezt a hamis öngazolást. — De ő . . . őneki még meg kell mondanom, legalább egyszer meg kell magyaráznom, hogy hogy is van ez . . . Nem szabad így elmennie, hiszen még a föld is nehéz lesz neki, ha legalább egyszer meg nem mutatom a szívemet . . .

Gyáva ember menekülése a sírás. Benne is csak tört, pattogzott a lélek színe, amint feszítette a kétségbeesés s végül tehetetlen kínjában szepegni kezdett. Előbb csak csendesen, apró szipogásokkal, később erősbödő csuklások közt, mind hangosabban. Bánta is, akármilyen, túl kell jutni a kétségeken, agya égett; már szinte hajnalodott. Átölelte párnáját s zokogott.

És ekkor:

— Mi az? Emma, hallod? Valami bajod van? — szólalt meg anyja odaát, mély álmából felriadva.

Emmában elállt a sírás. Tágrameredt szemmel bámult a levegőbe.

— Emma! — kiáltott az újra, aggódva.

A lány egyszerre kihűlt. Tenyerével letörölte arcáról a könnyeket s felnyögött.

— Semmi — felelte tétován.

— De sírtál, hallottam. Beteg vagy? — aggodalmaskodott tovább az anya. Emma megrázta fejét. Ó, micsoda ostoba éjszaka, micsoda fantazmagóriák; szinte úgy érezte, hogy becsapták. Már sértődött, durcás volt a hangja:

— Az én dolgom, ha sírok, nincs semmi bajom — felelte elutasítóan.

Odaát megreccsent az ágy, anyja a másik oldalára fordult:

— Jobb lenne, ha lefeküdnél idejében s nem flangálnál örökké — mormolta sóhajtva.

Emma megütődött. Hát íme, őmiatta nem alszik s most megint valami váratlan, bántó vádat röpít feléje! Ki tudja, merre flangált! Itt vagyunk, ni, hát lehet ezt szó nélkül hagyni — s már ugrani szeretett volna, hogy magyarázatot kérjen. Akkor aztán visszadült párnájára s hirtelen elcsendesedett.

Arca megrándult, megint sírt, de már hangtalanul. Mama, mama — gondolta s érezte, hogy oda kellene mennie, lekuporodnia az ágya elé a földre s kérni, hogy ne bántsa mindig, hallgassa meg. Emberi szóval kipanaszolni a társtalanságát. Kedves, vidám mókával nevetést csalni az anyja szomorú arcára; jószóval a vad ebet is meg lehet közelíteni, hát még az egyszerű embert...

A két szoba között mozdulatlanul állt az éjszaka. Helyén volt minden tárgy, tudta az irányát minden kis kívülről szűrődő, halvány fény sugar. Csak a két élő ember lelke hánytorgott a végzetes vonzások és taszítások elcsigázó kínjában.

A lány kimerülten nyúlt el fekvőhelyén s hogy egyetlen pórúsát se érhesse levegő, takaróját homlokáig húzta. Így végre megnyugodott s halálos fáradtan, elaludt. Most pedig anyja virrasztott tovább a másik szobában, néma töprengésben, hogy vajjon miért sírt a lánya s Úristenem, mért nem mondja meg, miért olyan idegen s vajjon hogy lehetne rajta segíteni...

Nagy Berta.

AZ OLVASÓ MINT TÁRSSZERZŐ.

KEZDJÜK két jellegzetes esettel. Évek multán újra elolvasod kedvenc könyvedet. Kivétel nélkül mindig *másnak* találod.¹ Pedig ugyanazon a papíron ugyanazok a betűk hívogatnak.

Vagy odaadod kedves könyvedet barátodnak. Alig győződ kivárni, hogy befejezze és résztvegyen a te lelkesedésedben. Ha módod van rá, olvasás közben figyeled az arcát, nem pirul-e ki úgy, mint annak idején a tied. Nagy a csalódásod, mikor rájössz, hogy nem tudja átvenni lelkesedésedet. Magadat vádolod: kár volt felcsigázni várakozását. De azt hitted, ez a könyv mindent megbír...

A könyv sohasem kész akkor, amikor az olvasóhoz kerül. Az olvasónak nagyon sokat kell még hozzátennie a magáéból. Munkatárssá válik úgy, hogy nem is sejtji.

Ha ugyanazt a jelmezt más és más színész veszi föl, ritkán esik meg kisebb-nagyobb változtatások, alakítások nélkül. Az is előfordul, hogy a színházi szabó munkájából alig marad valami, annyira átformálja valamelyik színész eredetieskedő szeszélye.

* * *

Olvasás közben — láttuk² — az olvasó többé-kevésbé beleéli magát olvasmányába. Azt is jelenti ez, hogy az olvasás miliője itt-ott összekever-

¹ Rendesen csalódást hoz a könyv, «sok minden hiányzik belőle» a régi hangulatból. Nagyon sokoldalú, mély művek újra fel nem talált szépségeikért újonnan bemutatkozó szépségekkel kárpótolnak, de azért a szubjektív csalódás elkerülhetetlen.

² L. a köv. cikkeinket: *A lírai költő fölfedező úton* (Napkelet, 1929), *Irodalom és élet* (Debreceni Szemle, 1931) és *A realizmus kritikája* (Napkelet, 1932 nov.), *Emberismeret és irodalom* (Debreceni Szemle, 1932).